

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ANAERKİL TOPLUMUN SONU THE END OF THE MATRIARCHAL SOCIETY

Nurhan DEMİRHAN SERİNKEN*

Öz

“Anaerkil toplumun sonu” başlığıyla gerçekleştirilen bu çalışma, tüm dünyada artık hakim olan ataerkil yapıdan önce anaerkil dönemin olup olmadığını ve eğer var idiyse, nasıl son bulduğunu tartışmak üzere yapıldı. Bu anlamda literatür taraması ile ilişkili çalışmalardan faydalandı. Kuramsal bir çerçeve ile değerlendirmeler yapıldı.

Yapılan araştırmalardan ataerkil öncesi dönemde anaerkil düzenin ciddi bir hakimiyeti olduğu ve uzun bir zaman bu şekilde devam ettiği sonuçlarına ulaşıldı. Ancak mülkiyet, miras, ticaret, savaşlar, din ve kurumsallaşma ile (yani doğanın üzerine yapay olarak kurgulanan faktörler ile) erkeğin düzen üzerindeki gücü ve hakimiyeti artmış ve halen devam etmekte olan yeni düzen “ataerkillik” başlamıştır. Ki bu da zaten anaerkilin tarihe karışmasına sebep olmuştur. Ancak ataerkil öylesine baskıcı ve şiddetli gelmiştir ki, anaerkil tarih yazınından bile yoksun bırakma gayretine girmiştir. Bunun nedeni de tarih yazıcılığının erkekler tarafından erkek egemen şekilde yansıtılmasıdır. Bununla birlikte, anaerkillikle ilgili çalışmaların çok az olduğu, olanların da daha çok mitoloji ve efsanelerle iç içe geçmiş anlatımlar olduğu görülmüştür. Bu alanda bilimsel anlamda yapılan çalışmaların azlığı ve bu çalışmalara karşı getirilen (ataerkil algının anaerkil kabullenememesinden kaynaklanan) eleştiriler dikkat çekmiştir.

Çalışmada anaerkilin neden kullanışsız bir düzen haline geldiği, ataerkilin nasıl kendine yer edindiği açıklanmıştır. Ayrıca gelecekte insanları bekleyen egemen düzen konusunda çeşitli araştırma sonuçlarından hareketle değerlendirmeler yapılarak, öngörü ve temenniler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anaerkil, Ataerkil, Kadın, Soy.

Abstract

This study, entitled as “The end of the matriarchal society”, executed to argue whether there used to be the matriarchal era before the patriarchal structure which is now dominant around the world and if there had been, how it ended. In this regard, through literature review the related studies have been utilized. The assessments have been carried out with a theoretical framework.

It have been concluded that before the patriarchal era, the matriarchal order having had a significant dominance and it proceeded for a long time. However, with property, heritage, commerce, wars, religion and institutionalization (with factors fictionalized artificially on nature) the power and dominance of male over order have increased and the still ongoing new order “patriarchy” has started. And this has led to the patriarchy to vanish. Nevertheless, the patriarchy has arrived in such a oppressive and fierce manner that it has made an effort to deprive matriarchy from even making history. The reason is that the making of history also has been reflected by males in a male-dominant way. On the other hand, it has been noticed that the studies concerning matriarchy are few in numbers and these are expressions which are interpenetrated mostly with myths and legends. The scarcity of the studies in this area and the critics directed at these studies (arising from patriarchal perception is not being able to acknowledge the matriarchal one) have stood out.

In the study, it has been explained that why the patriarchy has become an unfunctional order and how the patriarchy has gained a foothold for itself. In addition, by making assessments with reference to some research results about the dominant order waiting for people in the future, the perspectives and the wishes have been indicated.

Keywords: Matriarchal, Patriarchal, Woman, Lineage.

Giriş

Bu araştırma tüm dünyada artık hakim olan ataerkil yapıdan önce anaerkil dönemin olup olmadığını ve eğer var idiyse nasıl son bulduğunu tartışmak üzere yapıldı. Araştırma literatür araştırması ve tarihsel analizle betimleyici ve yorumlayıcı bir yöntemle gerçekleştirildi. Araştırmayı yaparken daha önceden yapılmış olan tarihsel ve nitel araştırmalardan faydalandı. Bu bağlamda özellikle antropolog Henry Lewis Morgan’ın oldukça detaylı kanıt niteliğindeki çalışmaları ve daha güncel dönemde Ricardo Coler tarafından gerçekleştirilmiş katımlı gözlemi üzerine notları çalışmanın temel dayanaklarını oluştururken, anaerkil düzenin nasıl son bulmuş olabileceğine dair çeşitli araştırmacı/akademisyen ve yazarların çalışmalarından derlemeler ve bunların değerlendirmeleri yer almaktadır.

Anaerkil düzenden ataerkil düzene geçişle ilgili birkaç değişken üzerinde yoğunlaşmış ve bu değişkenlerin ataerkil sistemin oluşmasında birinci dereceden rol oynadığına dair değerlendirmeler yapılmıştır. İleriye yönelik olarak ise, ataerkil düzenin yerini önceden olduğu gibi bir anaerkil düzenin alıp alamayacağına, ya da nasıl bir yeni bir düzen oluşabileceğine dair varsayımlar yapılmıştır.

Anaerkil düzenden ataerkil düzene geçiş ile ilgili kuramlar toplumsal cinsiyet ve feminizm çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda yapılan değerlendirmelerde ataerkil düzenin devamlılığını

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, nurhandemirhan_@hotmail.com

sağlayan durumlara ışık tutmaktadır. Toplumsal cinsiyetle ilgili kuramlarda biyoloji ve bilişsel ilişkisine; feminist kuramlarda ise feminizmin çeşitlendiren ve dönemsel çerçevelerde incelenebilecek kuramlara değinilecektir.

Freud'un toplumsal cinsiyetin oluşmasına ilişkin kuramı libido kavramlaştırmasına dayanır. Libido, biyolojik ve toplumsal cinsiyeti organize eden, biyolojik temeli olan cinsel enerjidir. Sosyobioloji kuramı toplumsal cinsiyet rollerinin biyolojik süreçlerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Sosyal öğrenme kuramı, cinsiyet farklılıklarının başka insanların davranışlarının gözlenmesi, pekiştirme ya da ceza uygulamaları ve taklit aracılığıyla geliştiğini ileri sürer. Toplumsal cinsiyet şeması kuramı, Sandra Lipsitz Bem'e göre; toplumun kadınlık ve erkeklik tanımları kodlanarak nesilden nesile aktarılır (Dökmen, 2009: 42-69).

Liberal Feminizm; hak eşitliğine vurgu yapmış, kapitalizmi veri olarak kabul edip kadın-erkek eşitliğini daha çok kanun önünde ve kamusal alanda eşitlik olarak savunmuş bir akımdır. Radikal Feminizm; kadın bedenine odaklanarak sınıfsal, ırksal, etnik farklılıkları dikkate almadan kadınların sırf kadın oldukları için erkek baskısına maruz kaldığını ifade etmişlerdir. Marksist feministler kadınlar arasındaki sınıfsal farklılıkların gözden kaçırıldığını dile getirmiştir. Marksist feminist kuramı ile cinsiyeti merkeze alan radikal feminist kuramı birleştiren sosyalist feminizm kadınların ezilmesinde sınıfın yanı sıra toplumsal cinsiyete de yer vermiştir (Atan, 2015: 6-7). Toplumsal cinsiyet ve feminizm kuramlarının vurgu yaptığı nokta genel olarak kadının biyolojik farklılığının toplumsal yapı içerisinde dezavantaj algısı yaratılarak kurgulanmasıdır. Bu kurgulamanın devamlılığı ise dezavantaj algısını toplumsal düzen haline getirmiştir. Dolayısıyla toplumsal düzenin ataerkil yapısı bir kısır döngü olarak kendini sürekli yeniden yaratmaktadır.

1. Anaerkillik

"Evlenmek isteyen kadınlar? Yok. Babaya saygı? Hangi babaya?" (Coler, 2010: 6)

Arjantinli gazeteci yazar Ricardo Coler, Çin'in güneyinde yer alan Mosuo şehrinde katılımlı gözlem şeklinde bir araştırmaya/deneyime imza atmıştır. Yaşayan son anaerkil toplumlardan olan bu toplumla yaşayıp, özellikleri hakkındaki bilgileri "Kadın Krallığı-Son Anaerkil Toplum" isimli kitabında anlatmıştır. Gerçekten yaşadığımız, deneyimlediğimiz toplum özelliklerine göre değerlendirildiğinde çok farklı gelen bu tür bir yaşam tarzının şuan çok uzak gelse de eski toplumlarda yaşandığı ve hatta ataerkilliğin bu ağır baskısına rağmen bir yerlerde varlığını sürdürüyor olması aslında insanın doğaya tam egemen olamamasıyla ilgilidir. Çünkü anaerkil düzen aslında kadının maddi varlığı, fiziksel yapısı ve doğurgan özelliği onu doğanın bir numaralı yansıtıcısı yapmaktadır. Ancak ne zaman ki insanın mülkiyet, güvenlik ve güç-iktidar ilişkileri doğayla çatışmaya başladı, işte o zaman doğayla beraber anaerkil düzen de bu değişkenlerin değiştirdiği yaşam tarzına karışarak, kendi varlığını yok etti.

Coler, Kadın Krallığı adlı eserinde (2010) anaerkil düzenin günümüzde kalan son temsilcilerini araştırmıştır. Araştırmalarına ve katılımlı gözlemlerine göre; günümüzde varlığını sürdüren anaerkil topluluk sayısı eskiye oranla azalmıştır ve kalanlar da yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Onlardan birisi, Avustralya'nın kuzeyinde, Papua Yeni Gine'nin karşısında, Bouganville Adası'nda yaşayan kadın egemen topluluk olan Nagovisiler. Orada toprakların sahibi sadece kadınlar ve erkekler kadınların yetiştirdiklerine bağımlı olarak yaşamaktadırlar. Evlilik anlayışı basitçe; beraber uyumak ve kadının evinde erkeğin kadınlık işbirliği kurması üzerinde şekillenmektedir. Erkekler, ne yaşadıkları çiftliğin ne de bölgedeki herhangi bir malın sahibi değildir. Sadece kadınlar için çalışabilmektedirler. Anaerkil topluma bir başka örnek ise Endonezya'da Sumatra'nın batısında yaşayan Minangkabaular. Orada aile reisi annedir. Kadınlar kalacak yerden, çocukların eğitiminden ve beslenmek için yiyecek temin etmekten sorumludurlar. Khasiler ise, Hindistan'ın kuzeydoğusunda; ülkenin bir kolu olan ve Pakistan, Bhutan ve Birmanya tarafından çevrelenen Meghalaya Devleti'nde yaşamaktadırlar. Misafirperverlikleri, kibarlıkları ve iyi huylu olmalarıyla (anaerkil toplumlarda eğer ortak bir nokta varsa o da üyelerinin her birinin iyi mizaçlı oluşudur) tanımlanmaktadır. Onlar için aileyi tanımlayan şey babanın soyadı değil, annenin adıdır. Mirasçı olan sadece kadınlardır ve temel haklara sahip olan da yine onlardır.

İçinde bulunduğu coğrafi ortam, insan toplumunun ilerlemesinde büyük bir yer tutar. Doğa, insana, yaşaması ve çalışması için gerekli ilk maddeleri sağlar; ve doğa, üzerinde toplumsal yaşamın geliştiği alandır. Coğrafi ortam kavramı, insanı kuşatan doğayı, yani toprağı, iklimi, denizleri, nehirleri, hayvanlar ve bitkiler âlemini, yerin engebelerini, yararlı maden filizlerini vb. kapsar. (Zubritski vd., 1980: 20) Bu coğrafi ortamda bulunan insanlar buldukları alanın imkanları oranında farklı etkinliklerde bulunabildiği için aslında toplumsal kalkınmaları da bu ölçüde olanak bulur. Bu sebeptendir ki birbirine fiziksel yakınlık bulunan toplumların tarihsel gelişimlerinde benzerlik ya da toplumsal etkileşimler görülmüştür. Bu durum insanların yapacakları işleri de ve hatta bu işleri kendi aralarında paylaşımını da etkilemektedir.

Toplumun varlığı ve maddî malların üretimi, insanın sayıca düzenli üremesinden ayrı düşünülemez. Bu açıdan, nüfus, nüfusun çoğalması, hızla artışı, yoğunluğu, toplumu maddî yaşamının

doğal bir koşulu oluşturur ve toplumu ilerlemesi üzerinde kesin bir etki yapar. (Zubritski vd., 1980: 21) Bu anlamda toplum varlığı ve devamı için işbölümünde çocuk doğurma yani doğal üretimin aktörü olarak en büyük pay kadına düşmüştür. Cinsiyete dayalı işbölümünün en büyük belirleyicisinin kadının bu doğal/biyolojik yapısından geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tabii ki tek sebep bu değildir ancak bu doğal mahrumiyet, erkeğin de doğal üretim dışında maddi malların üretimi sağlamak ya da bunları sağlamak için gerekli malzemeleri vahşi doğadan sağlamak zorunda kalmasının çift taraflı bir mahrumiyetle işbölümünü oluşturduğunu söyleyebiliriz.

İnsanların ilk toplulukları kadınların egemen olduğu anaerik toplumlardır. Bu yalnızca Anadolu'ya özgü değildi, Çin'de de, Hindistan'da da bu böyleydi. Bunun en büyük nedeni kanımca dişilerin doğurganlığının bereket ile eşdeğer tutulmasıydı. Erkeklerin çiftleşmedeki etkisi bilinmiyordu ve dişilerin üreme işini tek başlarına yaptıklarına inanılıyordu. Daha doğrusu yeni doğan bebeğin çıktığı rahim ağzında, her ay birkaç gün kan görünürdü. Kanama olmazsa birkaç ay sonra doğum gerçekleşiyordu. Bu nedenle insanların bebeğin bu kandan oluştuğunu düşünmeleri çok mantıklıydı. (Kuran-ı Kerim'de de Tanrının insanı kan pıhtısından yarattığı yazar: Alâk Suresi) (Dinçkal, t.y. :1)

İlkel klan topluluğunda tek eşli evlilik düzeni yoktu. Dolayısıyla grup evlilikleri gerçekleştirilmekteydi. Cinsel ilişkilerin de kadınların birçok erkekle birlikte olduğu ve babalık konumunun belirsiz olduğu görülmektedir. Dolayısıyla anasoylu bir devamlılıktan söz edilmektedir. Böyle bir durumda babaların çocuklar üzerinde güç ve otoritesinden bahsetmek pek mümkün değildir. Bu bağlamda toplumların konuştukları dilde de geçmişe ait kadın egemen toplum kurgularının uzantılarını bulmak mümkündür. Erbil'in (2007: 38-39) örneklerine göre: Alman dilinde yeğen sözcüğü yalnızca kız kardeş çocuklarını tanımlar. İngiliz dilinde ise "uncle" sözcüğü hem annenin hem de babanın erkek kardeşlerini ifade eder. Büyük olasılıkla "uncle" başlangıçta yalnızca annenin erkek kardeşlerini tanımlamaktaydı. Sak devletinde hükümdarlığın oğula değil, hükümdarın kız kardeşinin oğluna geçmesi, geçen yüzyılın Afrika devleti Aşanti hükümdarına erkek olduğu halde "nine" denmesi, Orta Asya- Semerkant'ta erkek hükümdarın, sahibe ya da hanımefendi anlamına gelen "Afşin" sözcüğüyle adlandırılması da anayanlı anaerik düzenden kalma alışkanlıklar olmalıdır. Bunları geçmişe ait toplumsal yapıların günümüze ulaşmış izleri ya da yansımaları kabul etmek olanaklıdır.

Bachofen'in anaeriklik teorisini anlattığı Das Mutterrecht (Analık Hakkı) adlı eserinde sadece tarihsel olguları saptamak amaçlı değil, "her şeyin kökenini, gelişimini ve sonunu" açıklamak amaçlı yazılarına bakıldığında; O'na göre; Bireyler gibi, halklar da birer organizmadır. "Yeşermek" veya olgunlaşmak için sağlam bir "yol gösterici" ele ihtiyaçları vardır ve bu el, ancak Ana'nın eli olabilir. İnsanlığın kökeni, üstün bir gücün, kadının ya da daha doğru bir deyişle ilk Ana'yı (ki burada topraktan bahsedilerek) taklit ederek doğuran ana bedeninin himayesine verilir. (Duby, 2005: 447). Bachofen'a göre anaerik ilke; hayat birlik ve huzurdur. Çocuklarıyla ilgilenirken kadın, sevgisini kendi benliğinden başka insanlara taşırır ve tüm yetenek ve imajinasyonlarını başka insanların varlığını korumaya ve güzelleştirmeye yansıtır. Anaerikliliğin ilkesi evrenseldir, oysa ataerik sistem, sınırlamalar getirir. İnsanlığın evrensel kardeşlik ideali, annelik ilkesinden kaynaklanır ve bu ilke ataerik toplumun gelişimiyle kaybolur. (Fromm, 2004: 11) Fromm'a göre Bachofen'in incelemeleri ve çalışmaları, Zeus bağlantılı Olimpos kökenli Yunan dininden önce bir Ana Tanrıça'nın varlığını ve kadın kahramanlara dayanan bir dinin sürdürüldüğünü ispatlar niteliktedir. Bachofen'in tespitleri, Amerikalı bilim adamı Lewis H. Morgan tarafından da onanmıştır, fakat hem Bachofen'in hem de Morgan'ın kuramları birçok antropolog tarafından reddedilir ve anaerik düzenin varlığına yönelik varsayımlara yöneltilen keskin eleştiriler günümüzde de varlığını sürdürür. (Ersoy, 2013: 1-2)

Sosyoloji disiplinin genellikle ailenin tarihini üç döneme (anaerik, babaerik ve eşitlikçi) ayırarak ele aldığını belirten Duman (2012: 25)'e göre; anaerik dönem, ilk insanların ortaya çıktığı, belli bir dönem sürüler halinde yaşadıkları sonra birleşmeye başladıkları ve toplumsal kuralların söz konusu olmadığı ilk sosyal organizasyon olarak bilinir. Bu döneme, anaerik denmesinin iki önemli nedeni bulunmaktadır. Birinci neden, soy zincirinin babadan ziyade anaya göre belirlenmiş olmasıdır. İkinci neden, kadının üretim sürecinde oynadığı başat roldür. Kadın, bu rolünü "neolitik çağ" da, yani insanların yerleşik hayata geçtiği ve başta din ve aile olmak üzere hukuk, eğitim ve ticaret gibi kurumların meydana geldiği bir dönemde elde etmiştir. Erkekler avcılıkla dışarıya gidip ve bazen bu avlarda hayatlarını kaybettikleri için, kadınlar toplayıcılıkla uğraşmışlar, evin önünde ekin ekme, tahıl yetiştirmeyi, çömlerde bitkilerden yemekler pişirmeyi öğrenmişlerdir.

Briffault'un "Hayvanlar dünyasında, babanın kümeni koruyucusu ve yiyecek-yatacak sağlayıcısı olduğuna dair hiçbir örnek yoktur" sözlerini aktaran Çimen (2011: 74)'e göre; anaerik toplum düzeninin belkemiğini anasoyluluk oluşturmaktadır. Anasoylu bir toplumda aile ana ve çocuklardan oluşmaktadır. Anaerik toplumlarda anne ve çocuklardan oluşan bu aile yapısı Briffault'un belirttiği hayvan aileleri ile de benzerlik göstermektedir.

Lewis Morgan'ın Eski Toplum (1998: 82-83) adlı eserinde kadın soy çizgisinden erkek soy çizgisine geçişle ilgili süreci şu şekilde ifade etmiştir; Eski dönemde, soy geliminin kadın çizgisinden izlendiği soy toplumlarında soy dışı tutulanlar, soy geliminde erkek çizgisinin izlendiği soy toplumlarında soy üyesi sayılmaktaydılar. Bu durumda sorulacak soru şudur; "soy topluluğunda bir yıkım, bir dağılma olmadan, soy geliminin izlenmesinde kadının soy çizgisinden erkeğin soy çizgisine geçiş nasıl olabilmiştir?" Burada izlenen yöntem basit ve doğaldır; değişimi genel, ivedi ve zorunlu kılan bir güdüdür. Bu durum olduğunda, o zamana kadar kabullenilen zorunluluk karşısında, soy'daki o günkü üyelerin soy'da kalacağı, fakat gelecekte, babaları soy'a ait olan çocukların soy'da kalacağı; kadın soy üyelerinin çocuklarının ise soy'un dışında sayılacağına görüş birliğine varılmış olsa gerektir. Böyle bir çözüm, var olan soylardaki akrabalık ilişkilerini sona erdirmemiş; fakat o andan itibaren, o zamana kadar soy içinde tuttuğunu soy dışı saymış, soy dışı saydığını ise soy içine almıştır. Görünüşte çözümlenmesi zor bir sorun olmasına rağmen yeterli bir itici gücün varlığı, durumu kolaylaştırmış; birkaç kuşaklık bir geçiş döneminde bu işin tamamlanmasını sağlamıştır. Buradan hareketle, Amerika Kızılderili soylarında soy geliminin kadın soy- çizgisinden erkek soy çizgisine geçişini gösteren birçok örnekler bulunmaktadır. Söz gelişi, bugünkü Ojibwa'larda soy gelimi erkek soy çizgisinden izlenmekte; fakat kandaşları olan Delaware'ler ve Mohegan'larda ise hala kadın soy çizgisinden izlenmektedir. Kuşkusuz, ilk başlangıçta Algonkin kökenli kabilelerin hepsinde de soy gelimi kadın soy çizgisinden izlenmekteydi.

2. Anaerkillikten Ataerkilliğe Geçiş; "Anaerkil Toplumun Sonu"

Grek ve Latin soy'larında soy geliminin kadın soy çizgisinden izlendiği günlerde, şu önemli özellikleri de bulunuyordu: 1. Soy içinden evlenmek yasaktı; çocuklar babanın soy topluluğunun dışında kalıyorlardı. 2. Mülkiyet konusu malvarlığı ve reislik görevi verasetle soy üyelerine kalıyordu; çocuklar kabullenilen babalarının bıraktığı malvarlığına ya da makama varis olamıyorlardı. Bu durum, yeni toplumsal koşullar ortaya çıkıp da belirtilen bu adaletsizlikleri giderecek girişimleri zorunlu kılan bir güdü oluşuncaya dek böyle sürmüştür. (Morgan, 1998: 84) Buna göre Grek ve Latin soylarında kadın soy çizgisinden erkek soy çizgisine geçişin daha eski dönemlere denk geldiğini söyleyebiliriz.

Eski toplumalarda görülmüş olan bu düzen Anadolu'da da örneklerini bulmuştur. Anadolu'nun en erken tarihten başlayarak anaerkil yapısı, yaşam tarzı ve diğer kendine özgü kültürel nitelikleriyle, Mezopotamya ve Mısır'ın yanı sıra Ön Asya uygarlıkları çerçevesinde önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. (Çelebi, 2007: 1) Burada belirtmek gerekir ki Anadolu'da görülen anaerkil düzen ile ilkel kabilelerdeki anaerkil düzen birbirinden farklı kurgulanmaktadır. İlkel kabilelerde cinsellik gibi konularda kadının özgür davranması ve kadın soy çizgisinden devam eden nesil anaerkilliğin en önemli bulguları olmasının yanında Anadolu'da savunulan anaerkil dönem daha çok kadının güç ve otoriteyi elinde bulundurarak; yönetimde söz sahibi olmasıyla ilişkilendirilmektedir.

Yapılan araştırma ve inceleme sonuçlarına bakıldığında anaerkil düzen ve onun getirdiği kadın egemen anlayış aslında uzun yıllar varlığını sürdürmüş ve ataerkil düzenin kendinin kurgulamasına kadar gayet verimli ve sürdürülebilir bir yaşam tarzı sunmuştur. Bahsedilen çalışmalar bunun varlığını ve etkisini kanıtlamaktadır. Ancak bu yaşam tarzının değişmesi yani anaerkil düzenin yerine ataerkil düzen anlayışının getirilmesi nasıl olmuştur? Bu kadar hakim ve verimli bir yaşam tarzı nasıl erkeklerin egemenliği altına girmiştir? Bu konuda farklı yaklaşımlara değinebiliriz. İlk olarak özel mülkiyetin, yani doğayı sahiplenmenin bir getiri olarak, sahiplenilen toprağın korunması ve gelecek nesillere aktarılması noktasında kadınların yaşadığı sıkıntılar bu anaerkil düzenin sarsılmasına neden olmuştur. Çünkü kadın güvenliği sağlama konusunda erkekle kıyaslanamayacak kadar fiziksel anlamda güçten yoksundur. O daha çok hayatın düzeni işlerinde kendini uzmanlaştırmıştır. Yani aslında kadın doğaya egemen olmak değil, onunla iç içe yaşamının yollarından gitmiştir. Oysa yeni düzen doğa üzerinde bir hakimiyet gerektirmektedir ve bu hakimiyeti sağlamak da doğa karşısında gücünü kullanmakla gerçekleşecektir. Hatta ilk zamanlar doğaya karşı olan bu güvenlik ihtiyacı zamanla nüfusun artması ile birlikte doğa ve insanın insana mücadelesini getirmiştir. Yani önce bir toprak parçası çevrelendi, sahiplenildi, vahşi doğaya karşı korundu ve sonra insan arasında bu sahiplenmelerin paylaşımı noktasında sorunlar yaşandı, bu sefer de insana karşı bir koruma ihtiyacı doğdu. Bu anlamda barınma amaçlı yapılan evlere kapı eklenmesi güvenlik ihtiyacı anlamında çok ciddi bir dönüm noktası olsa gerek.

İlkel düzeyde de olsa toprağın işlenmesi, toplu göçleri bir zorunluluk olmaktan çıkarıp, yerleşik bir düzenle, topraktan hayat bulmaya, tarımsal faaliyetlerin yapılmasını sağlamıştır. Duman (2012: 26)'a göre yerleşik yaşama geçiş, aslında tarihte önemli bir kırılma anıdır ve insanlık için adeta bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu yaşam biçimiyle birlikte adına "kültür" dediğimiz insanlığın ortak birikimi meydana gelmiştir. Yerleşik yaşam, insanları belirli kurallar temelinde yaşamaya ve örgütlemeye ve dolayısıyla toplumsallaşmaya zorlamıştır. Nitekim toprağın ekilip biçilmesi ve yaban hayvanlarının evcilleştirilmesi, hem "babaerkil dönem" in ve kültürünün egemen olmaya başlamasına hem de adına "kentler" dediğimiz ilk yerleşim birimlerinin oluşmasına yol açmıştır.

Kadınların bir cins olarak ezilmesinin nedenlerini toplumsal ilişkilerde ve üretim ilişkilerinde arayan Marksist kuramlar "erkek saldırgandır " gibi özdeyiş'lere ve genlerin mutlak belirleyiciliğine dayanan kuramlara kıyasla kuşkusuz daha üstün ve bugün feminist bir bakış açısıyla antropoloji kuramları oluşturmada önemli kavramlar sunmuştur. İlk ve gelişkin bir örneği Engels'te bulunan bu açıklama, her türlü işbölümünün kaynağında mal mübadelesi, her mübadelenin kökeninde de üretimin yattığı tezinden hareketle, erkeklerin kadınları sistematik biçimde sömürmesi sürecinin toplumda ortaya çıkan artık üründen kaynaklandığını öne sürmüştür (Öztürk, 1989: 10). Kadının tarihsel yenilgisinin de bu durumda ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Fiziksel güç, güvenlik yanı sıra bir başka değişken de bu sahipliğin soy devamına aktarımıdır. Yani miras bırakma faktörü ve bunun yarattığı bir takım sıkıntılar. Ana soy ile devam eden bir düzende kadınlardan kadınlara aktarılan bir miras anlayışı vardı, ancak bu noktada kabullenilen babanın edindiği malların çocuğa aktarımı sıkıntı yaratmaktaydı, zaten bu durum anaerkilin ataerkil karşısında eşitlendiği bir duruma işaret eder. Yani egemen bir yaşam tarzının aslında başka bir yaşam tarzının da desteğini ya da aynı anda var olmasını gerektirmesi malların nesilden nesile aktarılması noktasında bir çift başlı egemenlik yaratılması durumunu getirmiştir. Yani aslında anaerkilden ataerkiye geçiş bir anda değil, hatta bir dönem iki toplum düzeninin beraber konumlanmasını gerektirmiştir diyebiliriz.

Soy geliminde kadın soy çizgisinin yerine erkek soy çizgisinin temel alınması güdüsünü yaratan temel mülkiyete dayandığını belirten Morgan (1998: 84-85), mülkiyetin gitgide daha çok insanın ilgilendiği bir yenilik olması ve süreç içerisinde boyutunu artırması ile kadın soy çizgisinden uzaklaşılmasına sebep olduğu görüşünü savunmaktadır. Böyle bir değişiklikte, soy geliminde erkeğin soy çizgisi esas alınca, miras gene soy topluluğu içinde veraset konusu olacak, fakat erkeğin çocukları soy içinde yer alabilecek ve ölenin (babanın) kan yakınlarına göre verasette öncelik alacaklardı. Büyük bir olasılıkla, çocuklar bir süre, mirası diğer kan yakınlarıyla birlikte paylaşmışlardır. Fakat kan yakınlarına verilen önceliğin soy'un diğer üyelerini mirasın dışında tutması ilkesinin bir uzantısı olarak, bir süre sonra, çocuklar varken ölenin soy çizgisindeki diğer kan yakınları mirasın dışında tutulmaya; çocuklar tek mirasçı sayılmaya başlamışlardır. Bununla da kalınmamış, erkek çocuğa, ölen babasının bıraktığı göreve ardıl olma hakkı da tanınmaya başlamıştır.

Ataerkilliğin egemen olmaya başladığı bir başka alan da dindir. İnsanların bir arada yaşamasını, topluluklar, toplumlar oluşturmasını izleyen dönemde dinin de ilkelden ayrılarak daha kurumsallaştığını görüyoruz. Bu kurumsallaşma insan yaşam tarzıyla doğru orantılı olarak gelişmektedir. Ancak bu alanda ataerkilin karşı konulmaz bir baskınlık yaratması durumu söz konusu olmuş, kutsallaşan doğada hakim olan anaerkil yerine geçen kutsallaşan din, ataerkilin hakimiyetine destek olarak kullanılmıştır. İlk örnekleri mitolojik hikayelere kadar dayanan dinin köklerinden itibaren kadının (ve çocukların) kutsallaştırılan alanlardan çıkarılması durumu oluşmuştur. Çünkü kadın doğal olan, erkek ise kutsallaşan, ruhsal olan bir alanla özdeşleştirilmiştir. Zaten bu durum önüne geçilemeyecek bir ataerkil hakimiyetinin kilit noktasını oluşturacaktır. Kadının doğal üstünlüğü basitleştirilip, erkeğin aslında olmayan ama soyutlaştırılıp, kutsallaştırılan üstünlüğü doğaya karşı egemenliğin bir başka versiyonu olarak gelişmiştir.

Erkek kadın ve çocukların sahibi oluşunu dini alanda meşrulaştırmayı da bilmiştir. Bundan böyle çocukların gerçek ebeveyninin anneleri değil babalarının olduğu ifade edilmiştir (Çimen, 2011: 77). Yunan söylencelerinde tanrı Zeus'un tanrıça Athena'yı kafasından doğurması da erkeğin ebeveyn olduğu (olabileceği) savına uygundur. Nitekim Aeschylus'un Oresteia'sında erkeğin gerçek ebeveyn olduğunu savunan Apollon tam da bu yüzden babasının intikamını almak için annesini öldüren Orestes'i suçlu olarak görmemişti, çünkü ona göre anne gerçek ebeveyn değildir. (Çimen, 2011: 78) Bachofen'e göre anaerkil toplum; cinselliğin Hristiyan horlamasından özgür olduğu, anne sevgi ve şefkatinin egemen ahlak ilkesi olduğu, başkasına zarar vermenin en ciddi günah olduğu ve henüz özel mülkiyetin bulunmadığı en eski demokrasi biçimidir (Fromm, 2004: 29). Tarım ve dinle birlikte egemenliği perçinleşen erkek; yerleşik yaşamın ve toprağın hakimiyetine Hristiyan dininde kendine uygun bir Tanrı da yaratarak; egemenliği sürdürülebilir hale getirmiştir.

Semavi dinler (Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet) kadın ve erkeği varoluşsal açıdan eşit görmemektedir. Kadın, erkekle aynı özelliklere sahip olmadığı için, benzer hak ve özgürlüklere de sahip değildir. Dinler, ilk insan Adem'in önce, Havva'nın ise sonradan Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını iddia eder. Orijinali olmayan İncil'de de benzer görüşlere rastlanmaktadır. Hristiyanlık, kadını günah kaynağı olarak gördüğünden, Ortaçağ'ın karanlık Avrupa'sında ruhsal sorunlar yaşayan kadınları; lanetlemiş, ruhları şeytan tarafından tutsak edilmiş cadılar olarak görmüş ve bunları engizisyon mahkemelerinde yargılayarak yakılmaları için talimat vermiştir. Nitekim toplum, dört yüz yıl boyunca kilisenin verdiği talimatla, cadı avına çıkmış, psikolojik sorunları olan kadınları bir eve hapsederek ateşe vermiştir. (Duman, 2012: 32) Ancak din konusunda Bachofen'in daha farklı bir yaklaşımı vardır. Onun düşüncesinden aslında temelde dinin doğaya hakimiyet ve ataerkilin egemenlik tekelinde olduğu anlaşılrsa

da, din ve anaerkillik ilişkisinde farklı ve oldukça geçerli bir yaklaşımı vardır. Bachofen dine yatkınlığı, kadının belirgin bir niteliği ve dini de, anaerkilliğin önemli bir özelliği olarak görür (Fromm, 2004: 21). Bachofen'in anaerkillik kavramı ve onunla ilgili din kavramındaki en belirgin özellik, anaerkillik toplum ve kadın haklarının doğaya olan bağlılığı ile entelektüel ve ruhsal gerçeklere karşıt olarak maddi şeylere olan yönelimidir. Anaerkillik maddeye bağlıdır ve gelişiminin dinsel aşaması, sadece bedensel hayatı kabul eder. Öyleyse Anaerkillik Toplum ve Kadın Haklarının doğa ile olan ilişkisini iki temel özellik karakterize eder: Doğaya pasif bir şekilde teslimiyet ve akıl gücüyle ilgili şeylere karşıt olarak doğal ve biyolojik değerleri öne çıkarmak. (Fromm, 2004: 23) Yani doğaya sonradan eklenen değerlerde erkek egemenliğini görmek mümkündür. Yani ekonomi, mülkiyet, din, kültür gibi yapay olarak oluşan şeylerde erkek doğayla özdeşleşen ve bunu yaşam tarzı haline getiren kadının önüne geçmeyi bilmiştir. Bunu daha kalıcı hale getirmek ve belki de yok olmasını önlemek için de bir başka alanla bunu pekiştirmiştir: Tarih.

Kolektif bilinçaltını bir yana bırakacak olursak, toplumun organik belleği yoktur ve dolayısıyla her toplumun olayların kaydını tutan birine (eski Mezopotamya'da rahipler, geleneksel toplumlarda vakanüvistler, modern toplumda tarihçiler vb.) ihtiyacı vardır. Ancak olayların kaydının tutulması demek, aynı zamanda onların seçmeye ve yorumlamaya tabi tutulması demektir. Bu anlamda her türlü tarih, geçmişin bir "yeniden kurgulanması"nı içerir ve dolayısıyla kolaylıkla bir ideolojik aygıt dönüşebilir (Berktaş, 2012: 18). Eski Mezopotamya'da yazının -kayıt tutma bilgisinin- icat edilmesinden bu yana "tarih yazma" işlevi hep erkeklerin yaptıklarını ve yaşadıklarını kayda değer, "tarihsel öneme" sahip bularak kadınların deneyimlerini marjinalleştirmişlerdir. Oysa kadınlar insanlığın yarısını, bazen de daha çoğunu meydana getirmekte ve bilinçli insan varlıkları olarak tarihin yapımına etkin biçimde katılmaktadırlar; üstelik toplumun varlığının sürdürülmesinde merkezi bir öneme sahiptirler (Berktaş, 2012: 19). Dolayısıyla bir başka alanda daha kadın, hakimiyetini erkeğe teslim etmiştir. Mazide kayda geçmeyen kadının geleceğini de kayda tutulmamaya eğilimli bir toplumsal bilinç yaratılmıştır.

Sonuç

Görüldüğü üzere halen varlığını sürdüren birkaç anaerkillik toplum kalmışsa da iç dinamiklerine bakıldığında bunlarda devam etmesinin sebebi, genel olarak bahsedilen ataerkillik gücü kendine geçirmesini sağlayan temel değişkenler olan; soy, mülkiyet, ekonomi, din ve tarihin erkeğin değil de kadının egemenliğinde olmasıdır. Bu şartlar altında aslında halen anaerkilliğin yaşayabileceğini söylemek çok uç bir bakış açısı olmasa gerek. Ancak ataerkillik kendisini kurgularken o denli baskıcı ve otoriter bir tutum sergilemiştir ki sanki tarihte hiç anaerkillik olmamış gibi bir izlenim bırakmıştır. İncelendiğinde aslında anaerkilliğin hem tarihsel bir gerçek olarak var olduğunu, hem de köklerinin ataerkillikten çok daha sağlam olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bugün ataerkillik otoriteye karşı gösterilen tepkiler, geri gidici ve diyalektik olmayan bir biçimde anaerkillik ilkeye geri dönüş izlenimi vermekte ve ataerkillik ilkeyi yok ediyor gibi görünmektedir, ama bu da doğru bir yaklaşım değildir. Canlı ve gelişimci gerçek bir çözüm ise ancak karşıtların yeni bir sentezinde, merhamet ve adalet karşıtlığının daha yüksek bir düzeyde, ikisinin birliğiyle yer değiştirmesinde yatmaktadır (Fromm, 2004: 16). Anaerkillik kuramını, kadını kötülemek yerine ona saygı gösteren kültürel gelenekteki araştırmalarında ilerleyerek ortaya koyan feminist görüş savunucularından Stanton'un antropolojik kuramına göre, "yüzyıllar boyunca kadınların mutlak hakim olduğu" bir dönemin var olduğu, ancak bunu yönetime erkeğin geçtiği ataerkilliğin izlediğini, daha sonra "Amfiarki" (iki-egemenlik) olarak adlandırılacak ve "yönetimde her iki cinsinde eşit olarak söz sahibi olacağı iki cinsiyetli dönemin geleceğini" ileri sürmektedir (Donovan 2001: 82). Modern hukuk kuralları çerçevesinde bahsi geçen amfiarki düzenin teknik olarak önünde hiçbir engel olmadığı görülmektedir. Nitekim böyle bir düzenin uygulamada yer bulamayışı modern feminist tartışmaların odağında yer almaktadır.

Anaerkilliğin bu sayılan egemenlik alanlarını ataerkillik bırakması, anaerkilliğin sonu gibi görünse de aslında anaerkillik silinmesi, anaerkillik toplumun kendi yapısından kaynaklanır. Yani kadının egemen olduğu dönemde bile baskıcı ve otoriter olmamasında yatar. Zaten bu yüzden ileride anaerkillik ataerkillik karşıtı olarak toplumsal kurguda yer alması çok mümkün görünmese de, iki toplum düzeninin bir sentezi yaşanabilecektir. Yani ataerkillik ezici baskınlığı yerine, doğanın gücü kendini yeni bir sentezde birleştirip, toplumsal cinsiyet eğitliğine dayalı bir yaşam tarzı oluşturabilecektir.

KAYNAKÇA

- ATAN, Meltem (2015). "Radikal Feminizm, 'Kişisel Olan Politik' Söyleminde Aile", *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 1-21.
- BERKTAY, Fatmagül (2003). *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları.
- COLER, Ricardo (2010). *Kadın Krallığı*, Çeviren: Filiz Ötürk, İstanbul: Nemesis Kitap.
- ÇELEBİ, Binnur (2007). "Anadolu'da Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi", Yüksel Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇİMEN, Ünsal (2011). *Eski Yunan Dramalarında Anaerkillik İzler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- DİNÇKAL, Ferruh (T.Y.). "Matriyar Toplular", *Anadolu Aydınlanma Vakfı*, (www.anadoluyaydinlanma.org/Anadolu/matriyar_toplumlar.pdf) Erişim Tarihi: 23.12.2015.
- DONOVAN, Josephine (2001). *Feminist Teori*, Çevirenler: Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Meltem Ağduk Gevrek, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DÖKMEN, Zehra Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DUBY, Georges (2005). *Kadınların Tarihi*, Çeviren: Ahmet Fethi, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- DUMAN, M. Zeki (2012). "Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, S. IV, s. 19-51.
- ERBİL, Pervin (2007). *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- ERSOY, Elif (2013). "Ana Tanrıça Kültü", *Anadolu Aydınlanma Vakfı*, (www.anadoluyaydinlanma.org/Yazilar/ana_tanrica_kultu.pdf) Erişim Tarihi: 25.12.2015.
- FROMM, Erich (2004). *Anaerikil Toplum ve Kadın Hakları*, Çeviren: Acar Doğangün, İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- ZUBRİSTKİ, Yuri; MITROPOLSKI, D.K.; KEROV, Vasil (2011). *İlkel, Kölecî ve Feodal Toplum*, Erişim Tarihi: 26.12.2015. (https://www.academia.edu/8783268/%C4%B0lkel_K%C3%B6lecî_ve_Feodal_Toplum) Erişim Tarihi: 26.12.2015.
- MORGAN, L. Henry (1998). *Eski Toplum II*, Çeviren: Ünsal Oskay, İstanbul: Payel Yayınevi.
- ÖZTÜRK, Sedef (1989). "Cinsiyetçi İşbölümünün ve Erkek Egemenliğinin Kökenleri", *Sosyalist Feminist Kaktüs*, (www.pazartesidergisi.com/pdf/Kaktus9.pdf) Erişim Tarihi: 01.12.2015